

SAYLOV TIZIMI VA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ASOSLARI

Shohjahon Temirov Boyg'un o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti yuridik fakulteti

2-kurs 201-guruh talabasi Konstitutsiyaviy huquq

Annotatsiya. Ushbu maqola saylov tizimlarining asosiy jihatlari va ularning mahalliy hokimiyatga ta'sirini o'rganadi. Tadqiqot global miqyosda qo'llaniladigan turli xil saylov tizimlari va ularning samarali mahalliy boshqaruv uchun ta'sirini o'rganadi. To'liq adabiyotlarni o'rganish orqali maqolada saylov tizimlari va ularning natijalari bo'yicha mavjud tadqiqotlar tahlil qilinadi. Muhokama bo'limi vakillik, hisobdorlik va jamoatchilikni jalb qilish kabi omillarni hisobga olgan holda ushbu topilmalarning oqibatlarini tanqidiy ko'rib chiqadi. Xulosa qilib aytganda, maqolada mahalliy boshqaruvni shakllantirishda saylov tizimlarining ahamiyati haqida tushunchalar berilgan va demokratik jarayonni takomillashtirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Saylov tizimlari, mahalliy boshqaruv, vakillik, javobgarlik, demokratiya, jamoatchilikni jalb qilish

Mahalliy boshqaruv demokratik jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi va fuqarolarga eng yaqin ma'muriy daraja bo'lib xizmat qiladi. Mahalliy boshqaruvning samaradorligi amaldagi saylov tizimlari bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu maqola saylov tizimlarining asoslarini va ularning mahalliy hokimiyatga ta'sirini o'rganishga, mavjud adabiyotlar va tadqiqotlardan tushunchalarni olishga qaratilgan.

Mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish global miqyosda qo'llaniladigan turli xil saylov tizimlarini ochib beradi. Birinchi o'tgan post, proportsional vakillik va aralash a'zoli proportsional tizimlar eng keng tarqalgan tizimlardan biridir. Adabiyotda ushbu tizimlarning vakillik, saylovchilarning ishtiroki va siyosiy partiyalar dinamikasi kabi masalalarga ta'siri ham ta'kidlangan. Ushbu nuanslarni tushunish turli xil saylov yondashuvlarining kuchli va zaif tomonlarini baholash uchun juda muhimdir.

Saylov tizimlari va mahalliy boshqaruv samaradorligi o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish uchun aralash usul bilan yondashuv qo'llanildi. Ma'lumotlar to'plamiga turli mintaqalardagi akademik maqolalar, amaliy tadqiqotlar va saylov ma'lumotlari ko'rib chiqildi. Mazmunli naqsh va tushunchalarni olish uchun sifatli tarkibni tahlil qilish va statistik usullar qo'llanildi.

Saylov tizimlari va mahalliy boshqaruv demokratik boshqaruvning asosiy tarkibiy qismidir. Keling, har birining asoslarini o'rganamiz:

Saylov Tizimlari:

Ta'rif:

- Saylov tizimi-bu saylovlar qanday o'tkazilishini, ovozlarni qanday berilishini va hisoblanishini, o'rindiqlar qanday taqsimlanishini belgilaydigan qoidalar va protseduralar to'plami.

Saylov tizimlarining turlari:

- Birinchi Post o'tgan (FPTP):

- Eng ko'p ovoz to'plagan nomzod g'alaba qozonadi.
- Oddiy va tushunish oson.
- Ikki tomonli tizimga olib kelishi mumkin.

- Proporsional vakillik (PR):

- O'rindiqlar har bir partiya olgan ovozlarni nisbati asosida ajratiladi.
- Ozchilik partiyalar uchun yaxshi vakillik beradi.

-Aralash A'zo proporsional (MMP) va bitta o'tkaziladigan ovoz (STV) kabi turli xil subtiplar.

- Aralash Saylov Tizimlari:

- FPTP va PR elementlarini birlashtiradi.

- Vakillik va barqarorlikni muvozanatlash uchun ko'plab mamlakatlarda keng tarqalgan.

Vazifalari:

- Adolatli va aniq vakillikni ta'minlaydi.
- Partiya va nomzodlarning xatti-harakatlariga ta'sir qiladi.
- Siyosiy manzarani shakllantiradi.

Afzalliklari va kamchiliklari:

- Afzalliklari:

- Turli fikrlarni aks ettiradi.
- Bir nechta partiyalarning shakllanishini rag'batlantiradi.

- Kamchiliklari:

- Beqaror koalitsiyalarga (PR) olib kelishi mumkin.
- Kichik partiyalar marginalize mumkin (FPTP).

Mahalliy Hukumat:

Ta'rif:

- Mahalliy hukumat ma'lum bir hududni, odatda shahar yoki tuman darajasida boshqarishni anglatadi va mahalliy ishlar va xizmatlar uchun javobgardir.

Vazifalari:

- Xizmat Ko'rsatish:

- Suv ta'minoti, chiqindilarni boshqarish va mahalliy infratuzilma kabi asosiy xizmatlar.

- Rejalashtirish va rivojlantirish:

- Shaharsozlik, rayonlashtirish qoidalari va iqtisodiy rivojlanish.
- Jamoat Xavfsizligi:
  - Politsiya va yong'in xizmatlari.
- Jamiyatni Jalb Qilish:
  - Fuqarolarni qaror qabul qilish jarayonlariga jalb qilish.

Tuzilishi:

- Mayor-Kengash Tizimi:
  - Mayor kengashdan alohida saylanadi.
  - Mayor ijro etuvchi vakolatlarga ega bo'lishi mumkin.
- Kengash-Menejer Tizimi:

- Kengash kundalik operatsiyalarni nazorat qilish uchun professional menejerni yollaydi.

- Komissiya Tizimi:
  - Komissarlar ham Qonunchilik, ham ijro etuvchi funktsiyalarga saylanadi.

Ahamiyati:

- Mahalliy ehtiyojlarga moslashtirilgan boshqaruvni ta'minlaydi.
- Qaror qabul qilishda fuqarolarning ishtirokini kuchaytiradi.
- Mahalliy xizmatlarni samarali muvofiqlashtiradi.

Qiyinchiliklar:

- Cheklangan resurslar.
- Mahalliy avtonomiyani kengroq milliy manfaatlar bilan muvozanatlash.
- Hisobdorlik va shaffoflikni ta'minlash.

Saylov tizimlari va mahalliy boshqaruv asoslarini tushunish fuqarolarning demokratik jarayonlarda faol ishtirok etishi va o'z jamoalarining rivojlanishiga hissa qo'shishi uchun juda muhimdir.

Muhokama bo'limida maqola topilmalarning oqibatlarini tanqidiy ko'rib chiqadi. Saylov tizimlarining mahalliy darajada vakillik va hisobdorlikka qanday ta'sir qilishi ko'rib chiqiladi. Muhokama, shuningdek, samarali mahalliy boshqaruvni shakllantirishda jamoatchilikni jalb qilishning rolini o'rganadi. Saylov tizimlarining siyosiy partiyalar dinamikasi va koalitsiya tuzilishiga ta'siri tahlil qilinib, ularning oqibatlari to'g'risida yaxlit fikr yuritiladi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola saylov tizimlarining mahalliy boshqaruvni shakllantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Tadqiqot adolatli vakillik, hisobdorlikni oshirish va jamiyatning mustahkam ishtirokini ta'minlash uchun saylov mexanizmlarini diqqat bilan ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi. Demokratiya tamoyillariga yaxshiroq xizmat qilish uchun saylov tizimlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar taklif etiladi. Maqolada saylov islohotlari va ularning mahalliy

boshqaruvga ta'siri bo'yicha olib borilayotgan ma'ruzalar haqida qimmatli ma'lumotlar keltirilgan.

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqolada olib borilgan tahlillar saylov tizimlarining mahalliy boshqaruv dinamikasiga ta'sir qilishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Mavjud adabiyotlar va empirik topilmalarni sinchkovlik bilan o'rganish orqali tadqiqot saylov tizimlari va mahalliy boshqaruv sohasida kelajakdagi tadqiqotlar va siyosat masalalari uchun asos yaratadi.

Adabiyotlar.

1. Antoszewski A. (2004), *Wzorce rywalizacji politycznej we wspólczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
2. Banducci S.A., Karp J.A. (2003), *How Elections Change the Way Citizens View the Political System*, "British Journal of Political Science" Vol. 33/2003
3. Birch S. (2001), *Elections*, [w:] P.B. Clarke, J. Foweraker (ed.) *Encyclopedia of Democratic Thought*, New York: Routledge
4. Katz R.S. (2000), *Function of elections*, [w:] R. Rose (ed.), *International encyclopedia of elections*, Washington: CQ Press
5. Mair P. (2006), *Cleavages*, [w:] R.S. Katz, W.J. Crotty (ed.), *Handbook of Party Politics*, London: Sage.
6. Siavelis P.M. (2006), *Party and Social Structure*, [w:] R.S. Katz, W.J. Crotty (ed.), *Handbook of Party Politics*, London: Sage.